

TROSKA O ŚRODOWISKO NATURALNE W WYMIARZE GLOBALNYM FUNDAMENTEM EDUKACYJNEJ WSPÓLNOTY

Kryzys ekologiczny obejmujący całą Ziemię skłania społeczność międzynarodową do ciągłego poszukiwania takich środków zaradczych, które zmierzałyby do niwelowania skutków degradacji środowiska oraz do budowy nowego ładu społeczno-gospodarczego, opartego na koncepcji zrównoważonego rozwoju. Pustynnienie gleb i ich degradacja, utrata zdolności produkcyjnych światowego rolnictwa, zwiększanie się liczby katastrof przyrodniczych, deforestacja, efekt cieplarniany, zmiany klimatyczne, skażenie wód i wiele innych problemów środowiskowych powodują narastanie ryzyka społecznego, ekologicznego i zdrowotnego. Nowym wyzwaniem do rozwiązania dla ONZ staje się pomoc „uchodźcom ekologicznym”.

Wymienione zjawiska implikują pytania o:

- przyszły byt ludzkości w aspekcie ekologicznym, ekonomicznym, egzystencjalnym, globalnym;
- świadomość ekologiczną społeczeństw, decydentów, każdego człowieka z osobna;
- rolę nauki w rozwiązywaniu tych problemów, w umowie ekologicznej przyszłości (nauka, rozwój i środowisko) – jak określa to Federico Mayor w raporcie *Przyszłość świata* (2001)¹.

Zagrożenia środowiska przyrodniczego Polski

Zagrożenia środowiska przyrodniczego Polski w dużej mierze związane są z zanieczyszczeniami powietrza, wód i gleby². Wciąż rośnie ilość ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych przez rzeki do Bałtyku. Duże problemy stanowią: zanieczyszczenia wód płynących, oczyszczanie ścieków przemysłowych i komunalnych, utylizacja ścieków na wsi, kanalizacja wsi, zużycie wody, zagrożenia zasobów wód podziemnych, w tym ochrona pierwszego poziomu wodonośnego. Zagrożenia ze strony zanieczyszczeń powierzchni Ziemi wiążą się ze wzrastającą ilością deponowanych odpadów, kłopotami z segregacją odpadów komunalnych i ich wykorzystaniem, unieszkodliwia-

¹ F. Mayor, *Przyszłość świata*, Warszawa 2001, s. 169–298.

² S. Kozłowski, *Stan i zagrożenia środowiska Polski* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*, Warszawa 2002, s. 34–37.

niem odpadów niebezpiecznych. Natomiast wzrost transportu samochodowego przyczynia się w dużej mierze do zanieczyszczeń powietrza poprzez rosnącą emisję tlenków azotu, co wpływa na tworzenie się ozonu troposferycznego i smogu utleniającego. Do niekorzystnych zmian występujących w środowisku Polski należy zaliczyć również wzrost rozdrobnienia struktury ekologicznej krajobrazu, wynikający głównie z niekontrolowanego rozproszenia urbanizacji (w tym infrastruktury technicznej) poza granice miast i wsi. Regulacja koryt rzecznych, osuszanie obszarów wodno-błotnych, fragmentaryzacja siedlisk – to tylko nieliczne przykłady działań, które w znacznym stopniu prowadzą do zmniejszania się różnorodności biologicznej.

Założenia realizacji ekorozwoju w Polsce

Wobec degradacji środowiska naturalnego, lansowanego współcześnie na świecie rozwoju gospodarczego z jego wzorami produkcji i konsumpcji powodującymi narastanie ryzyka ekologicznego, społeczność międzynarodowa, ludzie nauki, uznają, iż jedynie trwałe, zrównoważony rozwój (ekorozwój) może stanowić cel wspólnoty światowej w drodze do utrzymywania życia na Ziemi.

W Polsce podstawowe założenia zrównoważonego rozwoju zostały sformułowane podczas obrad Okrągłego Stołu przez podstolik ekologiczny. Nowy kierunek działań wytyczyło 27 postulatów. Przyjęta przez Sejm i Senat RP w 1991 roku. *Polityka ekologiczna państwa* wskazywała, iż zasadami ekorozwoju winno się objąć wszystkie sektory życia gospodarczego³. W deklaracji czytamy:

Polityka ekorozwoju to z jednej strony nadanie rozwojowi konsumpcji i produkcji oraz rozwojowi cywilizacyjnemu kierunku zachowującego w sposób trwały walory i zasoby środowiska, z drugiej zaś czynna ochrona środowiska przyrodniczego. [...] Polityka ekorozwoju realizowana będzie poprzez egzekwowanie wymagań środowiska w każdej działalności społeczno-gospodarczej na terenie kraju oraz poprzez odpowiednią politykę w stosunku do krajów sąsiadujących, a także poprzez podnoszenie świadomości społeczeństwa o osobistej odpowiedzialności każdego obywatela za realizowanie ochrony środowiska i ochronę jego zasobów w miejscu pracy, zamieszkania i wypoczynku⁴.

W 1997 roku przyjęto Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, w której wskazano na potrzebę realizacji zasady zrównoważonego rozwoju (w art. 5 i w art. 74)⁵. W art. 5 zapisano:

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

³ Dziesięć lat później została sporządzona *II Polityka ekologiczna państwa*, która ustalała cele ekologiczne do 2010 i 2025 roku.

⁴ Cyt. za: S. Kozłowski, dz. cyt., s. 32.

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483).

Natomiast w art. 74 czytamy:

1. Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom.
2. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych.
3. Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.
4. Władze publiczne wspierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.

Nie bez znaczenia jest przytaczanie tak obszernych cytatów informujących o założeniach ekorozwoju oraz o woli jego realizacji wyrażonej w Konstytucji RP. Przywołane dokumenty stanowiły podstawę do tworzenia innych programów kształtujących kierunki polityki państwa na długi czas (np. *Polska 2025 – długookresowa strategia trwałego i zrównoważonego rozwoju*)⁶. Jednakże aby polityka ekologiczna państwa była skutecznie realizowana, niezbędne jest zaangażowanie wszystkich zainteresowanych podmiotów, korzystających w różnym stopniu ze środowiska, w tym udział obywateli. Przyjmowanie i realizacja założeń zrównoważonego rozwoju stają się dla naszego kraju szczególnie ważne w kontekście przystąpienia do Unii Europejskiej.

Realizacja programów ekologicznych wobec integracji z Unią Europejską

Polska, wstępując do Unii Europejskiej, zobowiązuje się do realizacji programów sanitarnych, programów rolnośrodowiskowych oraz utworzenia sieci ekologicznej NATURA 2000⁷. Tymczasem wiedza społeczeństwa na temat wdrażania programów rolnośrodowiskowych czy europejskiej sieci ekologicznej jest niewielka. W takiej sytuacji trudno liczyć na oczekiwany udział rolników w ochronie środowiska przyrodniczego i struktury krajobrazów wiejskich czy ochronie różnorodności biologicznej na obszarach rolnych. Z kolei tworzenie sieci NATURA 2000 wiąże się z podwojeniem obszarów prawnie chronionych na terenie naszego państwa, co wynika z bogactwa przyrodniczego Polski. Jeśli wówczas około 20% powierzchni kraju będzie objęte realną ochroną, to właściciele terenów, które wejdą do sieci, otrzymają stosowne rekompensaty. Trudno wykluczyć przy realizacji tych programów opór ze strony społeczeństwa, którego świadomość ekologiczna jest bardzo mała. Stąd pojawiają się postulaty powstawania nowych zawodów, tzw. negocjatorów środowiskowych. Do ich kompetencji należałaby pomoc rolnikom w przystępowaniu do programów rolnośrodowiskowych czy pomoc w rozwiązywaniu konfliktów ekologicznych. Prawdopodobnie są to działania doraźne i tymczasowe, niezastępujące powszechnej edukacji ekologicznej całego społeczeństwa. Dopiero odpowiednio realizowana edukacja ekologiczna w szkołach podstawowych, średnich i wyższych może w znacznym stopniu kształtować kulturę ekologiczną społeczeństwa i tą drogą umożliwiać realizację założeń ekorozwoju.

⁶ Inne dokumenty programowe – zob. S. Kozłowski, dz. cyt., s. 33.

⁷ Tamże, s. 37–40.

Ekologia umiarkowana i ekologia głęboka w rozwiązywaniu problemów środowiskowych i zmianach świadomości

Znamienne, że we współczesnej ekologii występują zasadniczo dwa nurty w podejściu do przyrody: ekologia umiarkowana (nazywana również płytką) oraz ekologia głęboka⁸. O ile w podejściu umiarkowanym główny nacisk kładzie się na skutki zanieczyszczenia i dewastacji środowiska, o tyle wszelkie alternatywne dyskursy⁹ uznają, że kryzys ekologiczny można jedynie powstrzymać poprzez zmianę świadomości człowieka w odniesieniu do natury i jego samego. Przeciwnicy ekologii umiarkowanej krytykują zachodnie podejścia do problemów środowiskowych wyrażające się w: diagnozowaniu krytycznego stanu środowiska, postulatach ochrony zasobów naturalnych, podejmowaniu działań mających na celu unikanie skażenia ziemi (np. ograniczanie emisji zanieczyszczeń, wprowadzanie *recyklingu*), wydzielaniu obszarów chronionych, ochronie gatunkowej zwierząt i roślin i in. Aby chronić siebie jako gatunek, człowiek powinien – zgodnie z tym podejściem – rozsądnie gospodarować zasobami naturalnymi, według hasła: „Używaj, ale nie nadużywaj”. W ujęciu skrajnego antropocentryzmu środowisko jest traktowane instrumentalnie. Chroni się je po to, aby zapewnić sobie dalsze możliwości konsumpcyjne i (re)produkcyjne. Krytycy ekologii powierzchownej wskazują, że upatruje ona rozwiązań problemów środowiskowych w zmianach legislacyjnych, tak jakby regulacje prawne, ustawy, podatki i kary finansowe mogły powstrzymać degradację środowiska.

Natomiast zwolennicy ekologii głębokiej wychodzą poza działania naprawcze w stosunku do środowiska przyrodniczego, proponując gruntowną przebudowę sposobu myślenia człowieka. Zamiast antropocentryzmu – biocentryzm z równym statusem wszystkich istot żywych, ich wzajemną współzależnością, unikalnością. Zamiast ideologii konsumpcji, ciągłego zwiększania się potrzeb ludzkich – redukcja tych potrzeb. Dla przedstawicieli ekologii głębokiej wzrost jakości życia niekoniecznie wynika ze wzrostu gospodarczego, rozróżnia się tutaj poziom życia i jego jakość. Jakkolwiek zwolennicy ekologii głębokiej nie negują potrzeby doraźnych działań na rzecz ochrony przyrody i środowiska, to jednak nadzieję pokładają w zmianach na poziomie świadomości człowieka.

Aby zachować środowisko naturalne w wymiarze globalnym i przeciwdziałać zachwianiu równowagi ekologicznej na kuli ziemskiej, nie sposób odrzucać któregokolwiek z omówionych nurtów. Wyczerpywaniu zasobów nieodnawialnych, ich nieracjonalnemu wykorzystywaniu należy zapobiegać poprzez minimalizowanie ich zużycia, substytucję przez zasoby odnawialne z zachowaniem zdolności absorpcyjnych ekosystemów, stosowanie alternatywnych źródeł energii. Wraz z takimi działaniami i polityką ekologiczną winny postępować długotrwałe strategie i perspektywy zmiany świadomości ekologicznej społeczeństwa, zmiany nawyków i „postaw konsumpcyj-

⁸ Zob. A. Gromkowska-Melosik, *Pedagogika ekologiczna* [w:] Z. Kwiecieński, B. Śliwowski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, Warszawa 2004, s. 428–433; Z. Melosik, *Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji*, Toruń–Poznań 1995, s. 106–108.

⁹ Oprócz ekologii głębokiej należą do nich m.in.: ekologia człowieka, ekologia społeczna, ekoetyka, ekofeminizm.

nych w kierunku ekologicznych preferencji¹⁰. Jest to niezmiernie trudne, gdyż jak konstatuje Danuta Cichy: „Pozornie świadomość różnych grup społecznych wzrasta, jednak trwa to do momentu, kiedy trzeba zrezygnować nawet z drobnego elementu składającego się na komfort własnego codziennego życia”¹¹.

Kształtowanie świadomości i kultury ekologicznej

Głównym zadaniem edukacji ekologicznej jest doprowadzenie ludzi – tak w aspekcie jednostkowym, jak i zbiorowym – do rozumienia istniejących w środowisku zależności i wzajemnych oddziaływań w wymiarach fizycznym, biologicznym, społecznym, ekonomicznym czy kulturowym. Stąd poznawanie i zrozumienie określonych zjawisk może wpływać na kształtowanie prośrodowiskowych postaw, nabywanie oczekiwanych umiejętności i kompetencji, a przede wszystkim – rozwijanie świadomości ekologicznej. Wielu autorów nie odnosi owej świadomości ekologicznej jedynie do określonych wiadomości, wiedzy, poglądów, opinii czy wyobrażeń o środowisku, natomiast ujmuje ją szeroko, również jako emocje, postawy, wartości i idee związane ze środowiskiem naturalnym człowieka. Dlatego świadomość ekologiczna – jak pisze Lubomira Domka – w warstwie opisowej dotyczy całokształtu wiedzy człowieka na temat struktury i funkcjonowania ekosystemów, natomiast w warstwie aksjologiczno-normatywnej odnosi się do biocentrycznie zorientowanego systemu wartości oraz norm etyki ekologicznej¹².

Kształtowanie świadomości ekologicznej sprzyja nabywaniu kultury ekologicznej. Istnieją ujęcia, w których przyjmuje się, iż kultura ekologiczna dotyczy wiedzy i przekonań oraz wynikającej z nich gotowości do działań, a także zachowań zgodnych z zasadami szacunku do przyrody¹³. Pod pojęciem kultury ekologicznej rozumie się także: zdolność dostrzegania złożoności zjawisk przyrodniczych, ich współzależności oraz prawidłowości; ciągle poszerzanie zasobu wiedzy o środowisku; kształtowanie postaw etycznych; gotowość do podejmowania określonych zachowań w stosunku do środowiska przyrodniczego, bezpieczeństwa ekologicznego; odpowiedzialność za ochronę środowiska¹⁴. Badania kultury ekologicznej odnoszone są również do aspektów werbalnych (wyrażanie opinii o problemach środowiskowych) oraz aktywności jednostki ze względu na orientację na wartości¹⁵.

Kultura ekologiczna jednostki rozwija się i kształtuje w znacznej mierze dzięki szeregowi przekonań, które wynikają z wiedzy co do poznania i rozumienia istoty

¹⁰ L. Domka, *Świadomość ekologiczna rodziców dzieci przedszkolnych i młodszoszkolnych* [w:] D. Cichy (red.), *Kształcenie ekologiczne dorosłych*, Warszawa 1998, s. 74.

¹¹ D. Cichy, *Idee przewodnie kształcenia dla zrównoważonego rozwoju* [w:] tejże (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, Warszawa 1999, s. 14.

¹² L. Domka, dz. cyt., s. 74.

¹³ H. Hluszyk, A. Stankiewicz, *Kształcenie dla ekorozwoju w świetle reformy systemu szkolnego. Na dzieje i niepokoje* [w:] D. Cichy (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, dz. cyt., s. 105.

¹⁴ Por. E. Fleszar, *Kształtowanie postaw poprzez realizację edukacji środowiskowej*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2004, nr 2–3, s. 70–71.

¹⁵ I. Fudali, *Kultura ekologiczna młodzieży – kulturą działania czy kulturą rozumienia ekorozwoju*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2004, nr 2–3, s. 40.

oraz celowości działań ekologicznych. Dlatego tak często przed edukacją ekologiczną stawia się zadania uświadomienia społeczeństwa oraz dostarczenia mu wiedzy w zakresie globalnej struktury środowiska i jego problemów, kształtowania postaw, nabywania kompetencji do rozwiązywania problemów środowiskowych i wreszcie – umożliwiania poszczególnym osobom podejmowania działań na rzecz środowiska. Znamienny jest fakt, iż samo posiadanie wiedzy w omawianym zakresie, znajomość pojęć i zależności nie przesądza o umiejętnościach czy, co więcej, zachowaniach służących chronieniu przyrody i środowiska. Samo określenie „moda na ekologię” może wciąż pozostawać martwym terminem, gdyż za niewystarczającą często, zbyt powierzchowną, potoczną wiedzą ekologiczną nie idą komponenty behawioralne każdej postawy, czyli programy działania i konkretne zachowania. Sprowadzanie kultury ekologicznej jedynie do jej parametru poznawczego – i to, jak wspomniano, wiedzy mniej naukowej, a bardziej potocznej¹⁶ – nie rokuje niestety pomyślnie. Niewątpliwie mają na to wpływ pewne nawyki, bierność społeczna i opóźnienie kulturowe, sprowadzające się do rozbieżności między akceptacją celów ekologicznych przez społeczeństwo, a gotowością do ponoszenia określonych obciążeń na rzecz ochrony środowiska naturalnego¹⁷. Stąd dostrzeganiu problemów środowiskowych niekoniecznie towarzyszy aktywne działanie.

Problematyka ekologiczna w edukacji formalnej

Wciąż potrzebne jest tworzenie nowych autorskich systemów kształcenia ekologicznego, mimo że już na początku transformacji ustrojowej w 1989 roku kilka szkół społecznych wprowadziło zagadnienia edukacji ekologicznej do minimum programowego, zapoczątkowując tym samym istotne zmiany w szkolnictwie¹⁸. Od roku 1990 zaczynają powstawać w Polsce szkoły ekologiczne, a wraz z nimi pojawiają się problemy natury organizacyjnej. Jednakże dla ich liderów, tworzenie szkół ekologicznych to najlepszy sposób inwestowania w ochronę przyrody i środowiska.

[...] Nie wystarcza bowiem walka ze skutkami zaburzeń i ograniczanie się do budowy oczyszczalni i filtrów. Należy usuwać przyczyny degradacji środowiska tkwiące w człowieku, jego świadomości, kulturze oraz uznawanym przez niego systemie wartości¹⁹.

Obok rosnącej liczby szkół społecznych i państwowych z programami ekologicznymi, popularności zielonych szkół czy realizacji wciąż nowych projektów ekologicznych, zaczynają się tworzyć akademickie ośrodki humanizmu ekologicznego, powstają także niepaństwowe uczelnie ekologiczne. Stopniowo w szkołach wyższych, głównie w ramach wydziałów przyrodniczych i technicznych, tworzone są kierunki ochrony środowiska. Jednakże wciąż zaznacza się niewystarczające docenianie tej tematyki na humanistycznych kierunkach studiów. Ich absolwenci wykazują słabe przygotowanie

¹⁶ Zdobywanej na drodze poznania przednaukowego, stąd pełnej nieuzasadnionych, uproszczonych przekonań, nieścisłości w odniesieniu do informacji naukowych, utartych sądów czy schematów.

¹⁷ K. Będkowski, *Postawy kształtowane w edukacji przyrodniczo-leśnej*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2004, nr 2–3, s. 73.

¹⁸ D. Cichy, *Szkoła ekologiczna. Funkcjonowanie i perspektywy rozwoju*, Krosno 1996, s. 19.

¹⁹ Tamże, s. 20.

w zakresie edukacji ekologicznej. Stąd kłopotem staje się dla nich podejmowanie zagadnień prośrodowiskowych, w tym tematu zrównoważonego rozwoju, w swej pracy zawodowej²⁰.

Odrębny problem stanowi kształcenie pedagogów²¹. Podejmowana przez nich działalność wychowawcza może wspomagać rozwój młodego pokolenia. Studenta pedagogiki nie należy wyposażać jedynie w wiedzę czy umiejętności, ale wprowadzać w ekologiczne myślenie, przygotowywać do podejmowania innowacji w środowisku, zwiększających bezpieczeństwo ekologiczne²². Już jako absolwenci pedagogiki mogą promować tematykę ekologiczną i ekorozwój, pracując nie tylko z dziećmi czy młodzieżą, ale również z rodzicami. Kształtowanie proekologicznych postaw dzieci w wieku przedszkolnym i młodszoszkolnym polega na: budowaniu emocjonalnej więzi z naturą, budzeniu organicznego odczuwania wspólnoty z nią, uczeniu dostrzegania wartości przyrody, każdej jej formy, niezależnie od obecnej przydatności dla ludzi. Ten wczesny etap wychowania ekologicznego jest niezmiernie ważny w rozwoju „osobowości ekologicznej” – jak ujmują to niektórzy badacze²³.

Efektywność w edukacji ekologicznej dzieci i młodzieży zależy w znacznym stopniu od wykształcenia nauczycieli, ich kompetencji dydaktycznych i komunikacyjnych, postaw, kultury ekologicznej czy motywacji do zajmowania się problematyką środowiskową. Mając to na względzie, w wielu uczelniach tworzy się autorskie programy edukacji ekologicznej²⁴ czy uruchamiane studia podyplomowe z zakresu ochrony środowiska. Możliwą formułą prowadzenia nieformalnej edukacji środowiskowej jest organizowanie otwartych uniwersytetów i wykładów.

Refleksje końcowe

Federico Mayor w raporcie *Przyszłość świata* wskazuje na wyzwania, jakie przynosi dla ludzkości XXI wiek. Odpowiedzi na pytania: czy ludzkość przetrwa w ogóle XXI wiek; czy możliwe jest zlikwidowanie ubóstwa; czy ludzkość zdoła się wyżywić; czy nowe technologie pogłębią przepaść między biednymi a bogatymi; czy będzie możliwa dzięki nim edukacja dla wszystkich, edukacja na odległość; czy będziemy toczyli wojny o wodę; jak chronić ekosystem – zależą od przyjęcia szeregu umów:

²⁰ L. Domka, *Kształcenie studentów pedagogiki dla ekorozwoju* [w:] D. Cichy (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, dz. cyt., s. 83.

²¹ Zob. D. Cichy, *Minimum programowe w zakresie edukacji ekologicznej na studiach pedagogicznych*, [w:] teże, *Kształcenie ekologiczne dorosłych*, dz. cyt., s. 125–128.

²² L. Domka, *Program kształcenia ekologicznego studentów pedagogiki* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa – programy, metody, efekty*, Warszawa 2002, s. 61.

²³ Taż, *Kształcenie studentów pedagogiki dla ekorozwoju* [w:] D. Cichy (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, dz. cyt., s. 85.

²⁴ Zob. np. E. Gajus-Lankamer, A.M. Wójcik, *Wybrane problemy kształcenia studentów pedagogiki UMCS w Lublinie w ramach przedmiotu edukacja ekologiczna* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*, dz. cyt., s. 335–339; L. Domka, *Program kształcenia ekologicznego studentów pedagogiki* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa – programy, metody, efekty*, dz. cyt., s. 61–63; A. Stankiewicz, *Program edukacji środowiskowej na studiach licencjackich „ochrona środowiska” na Uniwersytecie w Białymstoku* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa – programy, metody, efekty*, dz. cyt., s. 108–109.

kontraktu społecznego, ekologicznego, kulturowego i etycznego. Walka z nierównościami, wykluczeniami, marginalizacją, budowanie kultury pokoju i nowej etyki przyszłości, ochrona środowiska i edukacja dla wszystkich – to współczesne wyzwania, przed którymi stoi ludzkość²⁵.

Okazuje się, że mimo wprowadzania na płaszczyźnie międzynarodowej wielu dyrektyw i konwencji, inwestycji technicznych czy prac legislacyjnych trudno mówić o zadowalającej skuteczności dotychczasowych działań bez kształtowania świadomości ekologicznej społeczeństwa. Owa powszechna edukacja ekologiczna powinna obejmować wszystkie grupy wiekowe oraz zawodowe i w związku z tym być prowadzona permanentnie, zarówno jako edukacja formalna, jak i nieformalna, na co wskazywała już Deklaracja Tbiliska (1977 rok) czy Agenda 21 (1992 rok). Niestety, wyniki wielu badań świadczą o zaniedbaniach w rozwijaniu świadomości ekologicznej naszego społeczeństwa czy niedocenianiu tej problematyki w kształceniu studentów na kierunkach humanistycznych, niezwiązanych z ochroną środowiska. Wśród postulatów dotyczących ekologizacji programów kształcenia wszystkich kierunków studiów, podnosi się i te, które z racji interdyscyplinarności poruszanej tematyki proponują dwukierunkowy model kształcenia studentów – nauczycieli przedmiotu.

Pamiętając o tym, że wychowanie ekologiczne, rozumiane jako integralny składnik wychowania ogólnego, prowadzi do traktowania przyrody jako przedmiotu odpowiedzialności moralnej oraz respektowania norm etyki ekologicznej, szczególną uwagę należy poświęcić kształceniu pedagogów, gdyż w tenże zawód wpisana jest szeroka działalność wychowawcza.

Niewątpliwie uwzględnianie wskazanych postulatów, kształtowanie proekologicznych postaw, umiejętności i wzorów zachowań zgodnych z ekorozwojem stanowi warunek budowania każdej – nie tylko edukacyjnej – wspólnoty, stojącej przed wyzwaniami XXI wieku.

Literatura

- Będkowski K., *Postawy kształtowane w edukacji przyrodniczo-leśnej*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2004, nr 2–3.
- Bogaj A., *Współczesne wyzwania edukacyjne w świetle raportu Federico Mayora* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*, Warszawa 2002.
- Cichy D., *Idee przewodnie kształcenia dla zrównoważonego rozwoju* [w:] tejże (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, Warszawa 1999.
- Cichy D., *Minimum programowe w zakresie edukacji ekologicznej na studiach pedagogicznych*, [w:] tejże (red.), *Kształcenie ekologiczne dorosłych*, Warszawa 1998.
- Cichy D., *Szkoła ekologiczna. Funkcjonowanie i perspektywy rozwoju*, Krosno 1996.
- Domka L., *Kształcenie studentów pedagogiki dla ekorozwoju* [w:] D. Cichy (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, Warszawa 1999.
- Domka L., *Program kształcenia ekologicznego studentów pedagogiki* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa – programy, metody, efekty*, Warszawa 2002.

²⁵ Zob. również: A. Bogaj, *Współczesne wyzwania edukacyjne w świetle raportu Federico Mayora* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*, dz. cyt., s. 42–46.

- Domka L., *Świadomość ekologiczna rodziców dzieci przedszkolnych i młodszoszkolnych* [w:] Cichy D. (red.), *Kształcenie ekologiczne dorosłych*, Warszawa 1998.
- Fleszar E., *Kształtowanie postaw poprzez realizację edukacji środowiskowej*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2004, nr 2–3.
- Fudali I., *Kultura ekologiczna młodzieży – kulturą działania czy kulturą rozumienia ekorozwoju*, „Edukacja Biologiczna i Środowiskowa” 2004, nr 2–3.
- Gajus-Lankamer E., Wójcik A.M., *Wybrane problemy kształcenia studentów pedagogiki UMCS w Lublinie w ramach przedmiotu edukacja ekologiczna* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*, Warszawa 2002.
- Gromkowska-Melosik A., *Pedagogika ekologiczna* [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 1, Warszawa 2004.
- Hłuszyk H., Stankiewicz A., *Kształcenie dla ekorozwoju w świetle reformy systemu szkolnego. Nadzieje i niepokoje* [w:] D. Cichy (red.), *Podstawy kształcenia dla zrównoważonego rozwoju*, Warszawa 1999.
- Kozłowski S., *Stan i zagrożenia środowiska Polski* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa. Założenia i rzeczywistość po reformie szkolnej*, Warszawa 2002.
- Mayor F., *Przyszłość świata*, Warszawa 2001.
- Melosik Z., *Postmodernistyczne kontrowersje wokół edukacji*, Toruń–Poznań 1995.
- Stankiewicz A., *Program edukacji środowiskowej na studiach licencjackich „ochrona środowiska” na Uniwersytecie w Białymstoku* [w:] D. Cichy (red.), *Edukacja środowiskowa – programy, metody, efekty*, Warszawa 2002.